

Doradca zawodowy w edukacji i na rynku pracy

Career counsellor in education and the labour market

Słowa kluczowe: zawodoznawstwo, doradca zawodowy.

Key words: professionalization, career counsellor.

Abstract. The aim of the article is to show the specificity of career counsellor profession in the perspective of career counselling understood as professionalization (knowledge about professions). Nowadays, a lot of expectations and guidelines are being developed for the career counsellor both in education and in the labour market institutions.

Wprowadzenie. Zawodoznawstwo, czyli potocznie mówiąc wiedza o zawodach należy do problematyki badawczej pedagogiki pracy. Już w 1978 roku Tadeusz Nowacki sprecyzował 10 obszarów badawczych tej subdyscypliny pedagogicznej: 1) zagadnienia teleologiczne, 2) zawodoznawstwo, 3) dobór i układ treści kształcenia, 4) zagadnienia wychowawcze, 5) teoretyczne podstawy opracowań metodycznych, 6) orientacja zawodowa, 7) doksztalcanie i doskonalenie zawodowe, 8) zagadnienie wyposażenia dotyczące infrastruktury, 9) zagadnienie kierowania oraz 10) pedaeutologia¹.

W 2010 roku Stefan Kwiatkowski, uwzględniając przemiany rynkowe i towarzyszące im procesy, dokonał nowej bardziej współczesnej systematyzacji obszarów badawczych pedagogiki pracy. Wyróżnił cztery następujące obszary:

- 1) zawodoznawstwo,
- 2) poradnictwo zawodowe,
- 3) standardy (normy) kwalifikacji zawodowych,
- 4) kształcenie ustawiczne – uczenia się przez całe życie².

Z punktu widzenia opisu zawodu doradcy zawodowego warto oprzeć się na przyjętej w zawodoznawstwie strukturze charakterystyk zawodowych takich, jak: zadania i czynności, środowisko pracy (materialne, społeczne, organizacyjne), wymagania

¹ T. Nowacki, *Wstęp do metodologii pedagogiki pracy*, [w:] *Metodologia pedagogiki pracy*, red. Nowacki T., Warszawa 1978, s. 22–44.

² S.M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy jako subdyscyplina pedagogiczna*, [w:] *Pedagogika pracy*, red. S.M. Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, Warszawa 2010 s. 16–19.

zawodu (psychologiczne, fizyczne, zdrowotne), ścieżka kształcenia i możliwości zatrudnienia. Czym zatem jest zawodoznawstwo?

Zawodoznawstwo – interdyscyplinarny obszar wiedzy. Zawodoznawstwo jest interdyscyplinarną dziedziną wiedzy, która korzysta z wyników badań innych nauk, np. psychologii, socjologii, ekonomii, pedagogiki, medycyny, które dostarczają wiedzy o zawodach i pracy zawodowej. Można stwierdzić, że zawodoznawstwo jest nauką z pogranicza nauk społecznych, technicznych i przyrodniczych. Na gruncie pedagogiki pracy jednym z wybitnych badaczy zawodoznawstwa na potrzeby kształcenia zawodowego był wspomniany już twórca pedagogiki pracy Tadeusz Nowacki. Jego publikacja z roku 1999 *Zawodoznawstwo* stanowi nadal źródło wiedzy, czym jest i do czego służy zawodoznawstwo jako obszar skupiający wiedzę z wielu dziedzin nauki.

W ujęciu filozoficznym zawód jest częścią egzystencjalnych doświadczeń jednostki w wyniku osvajania natury i użytkowania jej praw. Praca zawodowa kształtuje światopogląd jednostki, wpływa na jej moralność i ontyczny status jednostki oraz jej osobowy układ wartości. Zawód w znaczeniu ekonomicznym jest wydzielonym układem czynności i zadań wykonywanych przez określony czas i zapewniającym środki utrzymania oraz otwierającym przed pracownikiem drogę rozwoju i awansów w ramach danej profesji. Z socjologicznego punktu widzenia zawód wynika z podziału pracy i podziału na różne grupy pracowników. Daje pracownikowi bogate więzi społeczne, wprowadza odpowiednie zwyczaje i normy postępowania dla poszczególnych grup zawodowych. Jest także jedną z głównych przyczyn satysfakcji zawodowej i społecznej, źródłem obyczajów, nazewnictwa, godności zawodowej i statusu społecznego pracownika. Kontekst psychologiczny zawodu to głównie system czynności wykorzystujący skłonności i zdolności pracownika. Zadania zawodowe wpływają na kształtowanie się osobowości, na relacje wobec ludzi w otoczeniu pracowniczym i pozapracowniczym. Jest także źródłem nowych procesów poznawczych i rozwoju emocjonalnego człowieka. Definicja pedagogiczna zawodu skupia się na wydzielonym w procesie pracy systemie czynności i zadań wymagających od pracownika kwalifikacji zdobywanych w kształceniu w systemie szkolnym i pozaszkolnym. Powodują one rozwój osobowości zawodowej i potrzebę nieustannego doksztalcenia się i doskonalenia. Wprowadza również w świat odpowiedzialności pracowniczej, co ma bezpośredni wpływ na tworzenie moralności i kultury zawodowej³.

Definicja zawodoznawstwa według *Nowego słownika pedagogiki pracy* oparta jest o koncepcję Tadeusza Nowackiego jako wiedzy o zawodach. Obejmuje historię podziału pracy, współczesny podział pracy, opisy zawodów i charakterystyki zawodowe, analizę czynności zawodowych, warunków pracy i zadań pracowniczych⁴. Na bazie tej definicji wielu badaczy pracy i pedagogów pracy, np. Wanda Rachalska, Augustyn Bańka, Zdzisław Wołek czy Barbara Baraniak, postrzega zawodoznawstwo jako

³ T. Nowacki, *Zawodoznawstwo*, Radom 1999, s. 80–82.

⁴ T.W. Nowacki, K. Korabiowska-Nowacka, B. Baraniak, *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Warszawa 2000, s. 306.

istotny element doradztwa zawodowego i kształcenia zawodowego⁵. W ich opinii na zawodoznawstwo patrzeć można z jednej strony w sposób wąski i praktyczny jako na wiedzę o zawodach dla różnych odbiorców, np. uczniów różnych typów szkół, którzy stoją przed wyborem szkoły oraz zawodu i podejmują stosowne decyzje, absolwentów wchodzących na rynek pracy czy osób zmieniających pracę. Z drugiej strony badacze widzą zawodoznawstwo w szerszym ujęciu, bardziej teoretycznym, jako np. definiowanie pojęć związanych z zawodami i pracą zawodową, opisywaniem zawodów według różnych kryteriów, analizowanie treści zawodniczych pod względem wymagań dla kandydatów do poszczególnych zawodów czy wreszcie przygotowywaniem podstaw teoretycznych dotyczących poszczególnych klasyfikacji zawodowych. Z kolei Krystyna Lelińska zaproponowała pięć kategorii informacji, wiedzy zawodowej:

- 1) zadania i czynności,
- 2) środowisko pracy,
- 3) wymagania zawodu,
- 4) kształcenie w zawodzie,
- 5) zatrudnienie w zawodzie⁶.

Interesującą koncepcję zawodoznawstwa proponuje Kazimierz Czarnecki. Przedstawia dwa praktyczne jego ujęcia. Pierwsze, szerokie, w którym istotę zawodoznawstwa stanowią badania nad zawodem i pracą zawodową, obejmuje:

- 1) maszynoznawstwo, czyli nauka o budowie i zasadach działania różnorodnych maszyn i urządzeń używanych w pracy zawodowej;
- 2) materiałoznawstwo, czyli nauka badająca i wykorzystująca specyficzne właściwości mechaniczne, fizyczne i chemiczne różnych materiałów wykorzystywanych w pracy zawodowej;
- 3) towaroznawstwo, czyli nauka zajmująca się badaniem i użytkowaniem właściwości towarów, wyrobów, i wytworów pracy zawodowej.

Drugie, węższe, powiązane z pierwszym dotyczy:

- 1) zawodu i pracy człowieka,
- 2) narzędzi pracy,
- 3) wytworów pracy,
- 4) materiałów pracy

Uzasadniając swoją koncepcję, autor zauważa, że nie ma pracy zawodowej i zawodoznawstwa bez człowieka, bez znajomości narzędzi pracy i umiejętności posługiwania się nimi, bez znajomości materiałów jako substytutów i surowców, z których człowiek coś wytwarza, i wreszcie bez zaistnienia wytworu pracy jako produktu, dzieła, usługi, wytworu kultury, które komuś lub czemuś służą⁷.

Współcześnie podstawą wiedzy zawodniczej i informacji o zawodach w obszarze edukacji rynku pracy są trzy podstawowe dokumenty:

⁵ W. Rachalska, *Problemy orientacji zawodowej*, Warszawa 1987; A. Bańka, *Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy*, Poznań 1995; B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, Warszawa 2008; Z. Wołk, *Zawodoznawstwo. Wiedza o współczesnej pracy*, Warszawa 2013.

⁶ K. Lelińska, *Planowanie kariery a interaktywna sieć zawodów*, Warszawa 2016, s. 133.

⁷ K. Czarnecki, *Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa*, Sosnowiec 2008, s. 11–17.

1. Klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy prowadzona przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Stanowi podstawowe narzędzie w zakresie polityki zatrudnienia, poradnictwa zawodowego i pośrednictwa pracy. Jest hierarchicznie usystematyzowanym zbiorem zawodów i specjalności występujących na rynku pracy. Klasyfikacja opracowana została w oparciu o Międzynarodowy Standard Klasyfikacji Zawodów ISCO-08. Aktualizowanie odbywa się co 2–3 lata w drodze zmian rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu ich stosowania. Struktura klasyfikacji jest wynikiem grupowania poszczególnych zawodów i specjalności na podstawie podobieństwa kompetencji wymaganych do realizacji zadań zawodowych⁸.
2. Klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego prowadzona przez Ministra Edukacji Narodowej. Określa nazwy zawodów dla zawodów nauczanych w systemie oświaty na poziomie branżowej szkoły I stopnia, branżowej szkoły II stopnia, technikum i szkoły policealnej oraz przypisany do nich poziom Polskiej Ramy Kwalifikacji. Zawody wpisane do kwalifikacji to zawody jednokwalifikacyjne i dwukwalifikacyjne, gdzie kwalifikacje oznaczono odpowiednio porządkowymi symbolami K1 i K2. Uzyskanie kwalifikacji częściowych wyodrębnionych w zawodzie (K1, K2) potwierdza świadectwo wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w zakresie jednej kwalifikacji wraz z przypisanym do nich poziomem Polskiej Ramy Kwalifikacji⁹.
3. INFODORADCA+ informacja o zawodach. Jest to efekt projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w programie operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój, Oś priorytetowa II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.4 Modernizacja publicznych i niepublicznych służb zatrudnienia oraz lepsze dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy. Zbiór zawiera materiały dotyczące przede wszystkim opisu zawodów, opisów kompetencji zawodowych, odniesienie do sytuacji zawodu na rynku pracy i możliwości doskonalenia zawodowego, a także możliwości zatrudnienia osób niepełnosprawnych w zawodzie. Opisy zawodów powstają w ramach projektu *Rozwijanie, uzupełnienie i aktualizacja informacji o zawodach oraz jej upowszechnienie za pomocą nowoczesnych narzędzi komunikacji – INFODORADCA+*¹⁰.

Doradca zawodowy w perspektywie opisu kwalifikacji. Stale postępujący rozwój cywilizacyjny powoduje, że we wszystkich sferach życia rośnie zapotrzebowanie na wysoko kwalifikowaną kadrę. Dotyczy to przede wszystkim edukacji i rynku pracy i dlatego coraz bardziej zwiększa się również rola kwalifikacji doradcy zawodowego. W ostatnich kilku latach kwalifikacje doradcy są przedmiotem szczególnego zainteresowania, ponieważ doradztwo zawodowe służy nie tylko wybraniu zawodu

⁸ www.psz.praca.gov.pl (stan na dzień 06.05.2019).

⁹ www.men.gov.pl (stan na dzień 06.05.2019).

¹⁰ www.infodoradca.edu.pl (stan na dzień 06.05.2019).

na konkretnym poziomie kształcenia, ale jest procesem całościowym służącym budowaniu kariery zawodowej w dłuższej perspektywie czasu, zgodnym z ideą uczenia się przez całe życie. Kwalifikacja doradcy zawodowego rozumiana jest jako określony zakres przyswojonych wiadomości i umiejętności oraz uwewnętrzniczonych zasad postępowania z klientem. Zatem doradca zawodowy to osoba, która w ramach:

- 1. preorientacji i orientacji zawodowej** jest gotowa do zaplanowania i prowadzenia zajęć mających na celu wstępne zapoznanie dzieci z wybranymi zawodami oraz środowiskiem pracy, kształtowanie ich pozytywnej i proaktywnej postawy wobec pracy i edukacji, a także inspirowanie i rozwijanie ich zdolności oraz zainteresowań. Planuje i realizuje zajęcia z zakresu właściwości i warunków wykonywania zawodów, definiowania ról zawodowych, zdolności i zainteresowań oraz wartości płynących z pracy. Może znaleźć zatrudnienie m.in. w instytucjach oświatowych i organizacjach wspierających rozwój dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Realizacja efektywnych zajęć z zakresu preorientacji i orientacji zawodowej przyczynia się do identyfikacji zdolności i uzdolnień uczniów, co umożliwia optymalne ich wykorzystanie na kolejnych etapach edukacji. Dodatkowo zajęcia rozwijają potencjał uczniów i wspomagają rozwój zasobów odpornościowych, które pozwolą im radzić sobie w sytuacjach ciągłej zmiany, motywują do nauki, a przez to do poprawy wyników kształcenia.
- 2. doradztwa edukacyjno-zawodowego** jest zdolna do zaplanowania i prowadzenia procesu doradztwa indywidualnego i grupowego dla młodzieży, mającego na celu przygotowanie do samodzielnego planowania (projektowania) drogi edukacyjno-zawodowej i podejmowania decyzji, uwzględniających znajomość własnych zasobów oraz informacje na temat rynku pracy i systemu edukacji. Może być zatrudniona w szkołach i placówkach systemu oświaty w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Centrach Kształcenia Praktycznego, Centrach Kształcenia Ustawicznego i Akademickich Biurach Karier. Prowadzenie procesu doradztwa edukacyjno-zawodowego przyczynia się do identyfikacji uzdolnień uczniów, co umożliwia optymalne wykorzystanie kolejnych etapów edukacji do rozwijania ich potencjału i kompetencji. Wiedza o predyspozycjach i zainteresowaniach prowadzi do bardziej przemyślanych decyzji dotyczących dalszego rozwoju ścieżki edukacyjnej i bardziej świadomego planowania własnej kariery zawodowej. Odpowiednio prowadzone doradztwo edukacyjno-zawodowe zwiększa racjonalność wykorzystania wydatków przeznaczanych na edukację zgodnie z potrzebami rynku pracy oraz przyczynia się do budowania kapitału społecznego, a przez to zmniejszania problemów społecznych.
- 3. procesu bilansowania kompetencji** i w oparciu o potencjał klienta jest przygotowana do wsparcia w kształtowaniu ścieżki kariery zawodowej wynikającego ze zmian zachodzących na rynku pracy. W zależności od potrzeb stosuje odpowiednie metody i narzędzia diagnostyczne i na podstawie zebranych informacji przygotowuje wraz z klientem indywidualny plan rozwoju. Może zostać zatrudniona w instytucjach rynku pracy, edukacji i szkoleń, instytucjach certyfikujących kompetencje

zawodowe np. w Centrach Informacji i Planowania Kariery Zawodowej Wojewódzkich Urzędów Pracy, Powiatowych i Grodzkich Urzędach Pracy, Ochotniczych Hufcach Pracy, Centrach i Klubach Integracji Społecznej, Powiatowych Centrach Pomocy Rodzinie, Ośrodkach Pomocy Społecznej, Instytucjach Edukacji, Centrach Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego, Akademickich Biurach Karier, Izbach Rzemieślniczych, organizacjach non profit, środowiskach pracodawców, instytucjach branżowych i certyfikujących. Doradca zawodowy w procesie bilansowania kompetencji, identyfikując potencjał klienta, przygotowuje go do procesu walidacji efektów uczenia się, tym samym przyczynia się do tworzenia warunków sprzyjających efektywnemu zarządzaniu kompetencjami. Z punktu widzenia potrzeb społeczno-gospodarczych i wymagań rynku pracy zarządzanie kompetencjami ułatwi planowanie działań i efektywne wykorzystanie kapitału ludzkiego.

Doradca zawodowy w projekcie INFODORADCA+. Opis zawodu Doradca zawodowy, jaki powstał w ramach projektu „Rozwijanie, uzupełnienie i aktualizacja informacji o zawodach oraz jej upowszechnienie za pomocą nowoczesnych narzędzi komunikacji – INFODORADCA+¹¹, zawiera siedem podstawowych modułów informacji o zawodzie według określonego planu i struktury:

1. Dane identyfikacyjne zawodu.

W tej części opisu na szczególną uwagę zasługuje wskazanie przez zespół ekspercki zwyczajowych nazw zawodu, jakie możemy spotkać zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w opisach zawodoznawczych: doradca, doradca kariery, ekspert zatrudnienia, konsultant zawodowy, nauczyciel – doradca zawodowy, szkolny doradca zawodowy, zawodoznawca.

2. Opis zawodu.

W opisie zawodu doradca zawodowy to osoba, która wspomaga **dzieci, młodzież i osoby dorosłe** w dokonywaniu trafnych wyborów edukacyjnych i zawodowych oraz wspiera całościowy rozwój zawodowy. W swojej działalności wykorzystuje indywidualne i grupowe metody pracy sprzyjające określeniu potencjału osobistego, uwzględniając aktualne i prognozowane potrzeby rynku pracy i edukacji. Upowszechnia informacje dotyczące możliwości edukacyjnych i rynku pracy. Uczestniczy w doborze kandydatów na stanowiska wymagające specjalnych predyspozycji psychofizycznych oraz przy realizacji procesów restrukturyzacji zatrudnienia. Doradca zawodowy w swojej działalności wykorzystuje nowoczesne technologie, metody i narzędzia diagnostyczne. W opisie znajdujemy także szczegółowe wymagania psychofizyczne i zdrowotne zawodu, wymagania kwalifikacyjne zarówno do pracy w instytucjach rynku pracy, jak i w edukacji oraz możliwości dalszego rozwoju zawodowego.

3. Zadania zawodowe i wymagane kompetencje.

Analizowany opis zawodu, zadania i kompetencje zawodowe przedstawia w deskryptorach wiedzy oraz umiejętności i kompetencji społecznych w dwóch kategoriach:

¹¹ www.psz.praca.gov.pl (stan na dzień 06.05.2019).

I. Kompetencje zawodowe Kz1: Świadczenie usług doradztwa zawodowego dla dzieci i młodzieży, które oparte są o:

- diagnozowanie zapotrzebowania dzieci i młodzieży na działania związane z realizacją doradztwa zawodowego i informacji edukacyjno-zawodowej;
- prowadzenie zajęć z zakresu doradztwa zawodowego dla dzieci i młodzieży;
- prowadzenie indywidualnego doradztwa zawodowego dla dzieci i młodzieży;
- gromadzenie, aktualizowanie, opracowywanie i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych dzieciom i młodzieży oraz innym zainteresowanym osobom, w tym nauczycielom i rodzicom;
- opracowywanie, koordynowanie i wspieranie realizacji programu wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego (WSDZ) w oparciu o współpracę z innymi nauczycielami, psychologami lub pedagogami.

II. Kompetencje zawodowe Kz2: Świadczenie usług poradnictwa zawodowego dla osób dorosłych, które dotyczą:

- prowadzenia poradnictwa zawodowego dla osób dorosłych w formach indywidualnych;
- prowadzenia poradnictwa zawodowego dla osób dorosłych w formach grupowych;
- opracowywania diagnozy potencjału zawodowego i potrzeb szkoleniowych osób dorosłych;
- gromadzenia, opracowywania, aktualizowania i udostępniania osobom dorosłym informacji zawodowych, edukacyjnych oraz dotyczących rynku pracy, kształcenia ustawicznego i potwierdzania kwalifikacji;
- udzielania pomocy pracodawcom w doborze kandydatów na stanowiska wymagające szczególnych predyspozycji psychofizycznych lub przy przeprowadzaniu procesów restrukturyzacji zatrudnienia.

4. Odniesienie do sytuacji zwołu na rynku pracy i możliwości doskonalenia zawodowego. Prezentowany opis podaje całą gamę możliwości podjęcia pracy w zawodzie doradcy zawodowy zarówno w resorcie edukacji, jak i instytucjach rynku pracy. Są to przedszkola i szkoły w systemie oświaty, uczelnie wyższe, inne organizacje funkcjonujące w obszarze edukacji, instytucje rynku pracy, jednostki organizacji państwowej i samorządowej, instytucje naukowo-badawcze oraz działy kadr, szkoleń w firmach komercyjnych. Doradca zawodowy posiadający doświadczenie zawodowe może założyć i prowadzić własną działalność gospodarczą, związaną z prowadzeniem indywidualnego lub grupowego doradztwa zawodowego dla szerokiej grupy odbiorców.
5. Odniesienie do Europejskiej Klasyfikacji Umiejętności/Kompetencji, kwalifikacji i Zawodów (ESCO).

Opisywany zawód doradcy zawodowy odnosi się źródłowo również do Europejskiej Klasyfikacji Umiejętności/Kompetencji, Kwalifikacji i Zawodów (*European Skills/Competences, Qualifications and Occupations – ESCO*), która jest narzędziem łączącym rynek edukacji z rynkiem pracy. W klasyfikacji określono i uszeregowano umiejętności, kompetencje, kwalifikacje i zawody istotne dla unijnego rynku pracy oraz kształcenia i szkolenia. Tworzenie europejskiego rynku pracy, a w przyszłości

wspólnego obszaru kształcenia ustawicznego wymaga, aby zdobywane przez jednostki umiejętności oraz kwalifikacje były zrozumiałe oraz łatwo porównywalne między krajami, a także – by promowały mobilność wśród pracowników.

6. Źródła dodatkowych informacji o zawodzie.

Dodatkowe informacje o zawodzie są przedstawione w postaci: 1) podstawowych aktów prawnych zarówno z obszaru edukacji, jak i rynku pracy, 2) informacji i regulacji prawnych z zintegrowanego systemu kwalifikacji, 3) literatury branżowej 4) zasobów internetowych.

7. Słownik pojęć.

Ostatnią częścią opisu jest słownik pojęć, który zawiera definicje powiązane z opisem informacji o zawodzie, czyli zawodoznawcze, oraz definicje bardziej branżowe, związane z wykonywaniem zawodu.

Podsumowanie. Od współczesnego doradcy zawodowego wymagany jest pełny profesjonalizm. Odgrywa on zasadniczą rolę w relacji człowiek-człowiek, a przecież doradca zawodowy jest akompaniatorem jednostki w jej drodze edukacyjnej i zawodowej. W tym kontekście na profesjonalizm doradcy składają się głównie: 1) kompetencje zawodowe i osobiste, czyli bieżąca znajomość problematyki edukacji i rynku pracy, samodzielna zdolność wykonywania usług doradztwa zawodowego dla klientów indywidualnych i grupowych oraz postawa empatii oraz asertywności wobec radzących się; 2) obiektywność zawodowa, czyli unikanie tendencyjnego i stronniczego przedstawiania rozwiązań w różnych sytuacjach edukacyjnych i zawodowych, pokazanie wszystkich aspektów proponowanego rozwiązania oraz uszanowanie ostatecznych wyborów klienta.

Bibliografia

1. Czarnecki K., *Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa*, Sosnowiec 2008.
2. Kwiatkowski S.M., *Pedagogika pracy jako subdyscyplina pedagogiczna*, w: *Pedagogika pracy*, red. S.M. Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, Warszawa 2010.
3. Lelińska K., *Planowanie kariery a interaktywna sieć zawodów*, Warszawa 2016.
4. Nowacki T., *Wstęp do metodologii pedagogiki pracy*, [w:] *Metodologia pedagogiki pracy*, red. Nowacki T., Warszawa 1978.
5. Nowacki T., *Zawodoznawstwo*, Radom 1999.
6. Nowacki T.W., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B., *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Warszawa 2000.
7. www.psz.praca.gov.pl.
8. www.men.gov.pl.
9. www.infodoradca.edu.pl.

dr Marian PIEKARSKI – Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Centrum Pedagogiki i Psychologii, e-mail: mp.krakow@interia.pl